

Lausuntoyhteenveto: valtioneuvoston toimenpideohjelmaluonnos rasismin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Sisällys

Johdanto	2
Yleinen palaute ohjelmaluonnoksesta.....	2
Ohjelman toimeenpanolta odotetaan tiivistä ja avointa sidosryhmäyhteistyötä	3
Risteävä ja moniperusteinen syrjintä huomioitava läpileikkaavasti	4
Toimenpideohjelmaa koskevat kehittämissuhteukset	5
Toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikuttavuutta tulee arvioida ja seurata	6

Johdanto

Valtioneuvoston kanslia järjesti 14.5.–10.6.2024 lausuntokierroksen valtioneuvoston rasismien torjumisen ja yhdenvertaisuuden edistämisen toimenpideohjelmaluonnoksesta. Toimenpideohjelma linjaa valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon käytännön toimeenpanoa.

Lausuntoja saapui yhteensä 104 sekä kansalaisjärjestöiltä että viranomaisilta. Lausunnonantajat edustivat hyvin laajasti toimijoita, jotka työskentelevät yhdenvertaisuustiedonannon teemojen parissa. Lausuntoja saatiin erityisesti maahanmuuttajajärjestöiltä ja kotouttavaa työtä tekeviltä järjestöiltä, rasisminvastaista työtä tekeviltä järjestöiltä ja viranomaisilta, uskonnollista yhdenvertaisuutta ja uskonnonvapautta edistävilä toimijoilta sekä muiden ihmisoikeuskysymysten parissa työskenteleviltä toimijoilta (sateenkaarijärjestöt, vammaisjärjestöt, lapsen oikeuksia edistävät toimijat). Lisäksi lausuntoja saatiin kunnilta ja kaupungeilta, työmarkkinajärjestöiltä ja tutkimuslaitoksilta.

Yleinen palaute ohjelmaluonnoksesta

Monet lausunnon antaneet tahot pitävät tärkeänä hallituksen toimenpideohjelman laatimista rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Lausunnoissa todettiin, että ohjelma on askel eteenpäin rasismien vastaisessa työssä. Useat lausujat kiittävät mahdollisuudesta kommentoida toimenpideohjelmaa ja pitävät tiedonantoa konkreettisenä ja laaja-alaisena, jossa huomioidaan hyvin yhteiskunnan eri sektorit. Tätä pidetään tärkeänä kokonaisvaltaisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Lausujat pitivät myönteisenä ohjelman suunnitelmia toimien seurantaan ja arviointiin, minkä koetaan olevan olennainen osa pitkäjänteisen politiikan toteutumisen varmistamista. Koetaan myös, että ohjelma sisältää konkreettisia toimia eri väestöryhmien yhteiskunnallisen osallistumisen vahvistamiseksi ja yhteiskuntaan kiinnittymiseksi.

Lisäksi kiitosta sai toimenpideohjelman sisältämät uudet avaukset yhteiskunnallisen ilmapiirin ja väestöryhmien välisten suhteiden parantamiseksi ja ratkaisut erityisesti työelämässä ja koulutuksessa tapahtuvan rasismien ja syrjinnän torjumiseen. Monet lausujat pitivät myös tärkeänä nuorten yhdenvertaisuuden nostamista erityiseksi painopisteeksi. Lausujat kokevat, että ohjelman onnistunut toteutus edellyttää laajaa sidosryhmäyhteistyötä, ja monet ovat valmiita tekemään yhteistyötä ohjelman toteuttamiseksi.

Lausunnoissa esitetään myös kritiikkiä ja kehittämissuhteita. Toimenpideohjelmalta toivotaan muun muassa konkreettisuutta ja selkeyttä etenkin sen toimeenpanon ja rahoituksen kohdentamisen osalta. Myös ohjelman toteutumisen seurantaan tulee kiinnittää huomiota. Joissakin lausunnoissa kiinnitetään huomiota luonnoksessa käytetyn käsitteistön valintaan.

Joissakin lausunnoissa mainitaan toimenpideohjelman toimenpiteiden olevan osin melko ylätasoisia ja vaativan operationalisointia (konkreettiset teot, aikataulu, vastuutahot, resurssit, mittarit ja käytännön seurantatoimet). Monien ohjelman toimenpiteiden nähdään rajoittuvan suunnitelmien, keskustelun ja tietoisuuden lisäämisen tasolle. Yhdenvertaisuuden edistäminen ja rasmin ehkäisy edellyttävät laaja-alaisia, rakenteellisia ja pitkäjänteisiä toimia sekä sitoutumista myös päätöksentekijöiden parissa.

Eräissä lausunnoissa todetaan toimenpideohjelmasta puuttuvan konkreettiset ihmisten arjessa näkyvät toimenpiteet. Lisäksi lausunnon mukaan monet toimenpiteet ovat perinteisen tyyppisiä, kuten koulutuksia ja työryhmiä, eikä ohjelmassa ole juurikaan järeitä toimenpiteiden velvoittavuuteen tai lainsäädännön tarkasteluun liittyviä toimia.

Lausunnoissa nousee esille toimenpideohjelman tavoitteiden osittainen ristiriitaisuus hallituksen toteuttaman muun politiikan kanssa. Esimerkkeinä mainitaan, että vaikka toimenpideohjelma pyrkii edistämään yhdenvertaisuutta ja torjumaan rasismia, hallituksen samanaikaisesti toteuttamat lakiesitykset ja leikkaukset voivat lisätä ennakkoluuloja ja vastakkainasettelua, sekä vähentää maahan muuttaneiden ihmisten yhdenvertaisuutta ja ihmisarvoa. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia säädösvalmistelussa ja muussa valmistelussa, kuten valtion talousarvion laatimisessa tulisi lausuntojen mukaan vahvistaa.

Etenkin järjestöjen rahoitukseen kohdistuvien leikkausten nähdään heikentävän yhdenvertaisuuden edistämisen mahdollisuuksia. Pitkäjänteinen työ edellyttää myös pitkäjänteistä rahoitusta pistemäisen hankerahoituksen sijaan.

Ohjelman toimeenpanolta odotetaan tiivistä ja avointa sidosryhmäyhteistyötä

Sidosryhmäyhteistyötä tulisi lausunnonantajien mukaan tehdä monipuolisesti ja laaja-alaisesti eri yhteiskunnan sektorien välillä, koska rasismia ja syrjintää esiintyy kaikilla elämänalueilla. Lausujat kokivat, että yhteistyötä tulee tehdä järjestöjen, yritysten, oppilaitosten, uskonnollisten yhteisöjen, valtio- ja kuntatason toimijoiden sekä kolmannen sektorin edustajien kanssa. Yhteistyötä on tärkeää tehdä myös eri vähemmistöryhmien kanssa.

Monikulttuurisuus- ja maahanmuuttajajärjestöillä koettiin olevan kyky ja pitkäjänteisyys paitsi toimia lähellä haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä myös tuoda esiin korjausliikkeitä vaativia epäkohtia. Rasisminvastaista työtä tekevät järjestöt voivat tarjota asiantuntemusta ja käytännön työkaluja toimintaohjelman toimeenpanoon ja seurantaan.

Myös yhteistyön vahvistaminen eri uskontokuntien ja tunnustuksettomien katsomuksellisten yhteisöjen kanssa nousi lausunnoissa esille. Koettiin, että uskonnot on tärkeää ottaa mukaan myönteisenä resurssina, mutta on myös tehtävä työtä uskontojen välisen dialogin ja yhteistyön edistämiseksi.

Tavoitteena on tunnistaa eri tahojen vahvuudet ja tarpeet sekä edistää toimenpiteitä tarkoituksenmukaisella tavalla. Avoin keskustelu ja tiedonjako eri toimijoiden välillä koettiin tärkeäksi luottamuksen kannalta.

Lausuntojen perusteella fokuksena tulee olla yhdenvertaisuuden ja rasismin vastaisen työn edistäminen, syrjinnän ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen, sekä eri väestöryhmien osallisuuden ja yhteiskuntaan kiinnittymisen vahvistaminen. Myös tietojen jakaminen, yhteistyön vahvistaminen, yhteiskunnan eriarvoistavien rakenteiden purkaminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen koetaan tärkeänä lähtökohtana.

Risteävä ja moniperusteinen syrjintä huomioitava läpileikkaavasti

Moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulee lausuntojen perusteella huomioida läpileikkaavasti kaikissa toimenpiteissä. Moniperusteiseen ja risteävän syrjinnän torjumiseen tulisi lausujien mukaan kiinnittää erityistä huomiota erityisesti koulutuksen ja kasvatuksen toimialoilla, joissa lausujien mukaan henkilöstö ja työnantajat tulisi kouluttaa moniperusteisen syrjinnän muotojen tunnistamiseen ja torjumiseen.

Työmarkkinoille pääsyn esteiden ja hidasteiden purkamisessa sukupuolen vaikutus rasistiseen syrjintään on otettava huomioon läpileikkaavasti: tukea tarvitsevat erityisesti moniperusteista syrjintää kokevat maahanmuuttajanaiset.

Myös sosiaali- ja terveyspalveluissa tulisi lausuntojen perusteella huomioida moniperusteinen syrjintä ja rasismi nykyistä paremmin. Mainintoja risteävän syrjinnän huomioimisesta saivat myös lainsäädäntö, julkiset palvelut, tutkimus ja yleisesti yhteiskunnallisen keskustelukulttuuri.

Toimenpideohjelmaa koskevat kehittämissuhteet

Lausunnoissa esitetään monia toimenpiteitä, joihin toimenpideohjelmassa tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Ehdotukset liittyvät yhdenvertaisuuden ja antirasismityön tukemiseen, vähemmistöjen ja erityisryhmien tukemiseen, koulutukseen ja tietoisuuden lisäämiseen sekä aktiiviseen ja avoimeen yhteistyöhön.

Yhdenvertaisuuden ja antirasismityön tukemisen osalta lausunnoissa pidetään tärkeinä toimina muun muassa kuntien ja paikallisen tason tukemista, pysyvien rakenteiden luomista, aktiivista verkostoyhteistyötä sekä rasistiseen syrjintään ja häirintään puuttuvaa koulutusta ja viestinnällistä kampanjointia. Vihapuhetta sekä rakenteellista rasismia koskevassa lainsäädännössä nähdään kehittämistarpeita. Myös nykyisen lainsäädännön noudattamisen valvonnan merkitystä korostettiin lausunnoissa. Islamofobiaan liittyviä konkreettisia toimenpiteitä kaivataan useissa lausunnoissa. Yritysten yhteiskuntavastuulla nähdään olevan tärkeä rooli yhdenvertaisuuden eteen tehtävässä työssä.

Vähemmistöjen ja erityisryhmien tukemisen osalta lausunnoissa korostettiin osallisuuden ja kehittämistyön jatkuvuutta sekä erityisryhmiä, kuten saamelaisia, romaneita, viittomakielisiä, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, venäjänkielisiä ja vammaisia ihmisiä koskevien toimenpiteiden kehittämistä. Myös maahanmuuttajataustaisten yrittäjien aseman vahvistamiseen toivottiin muutamissa lausunnoissa kiinnitettävän vahvemmin huomiota.

Toimenpideohjelman kehittäminen edellyttää lausuntojen perusteella konkreettisia toimia eri väestöryhmien osallisuuden vahvistamiseksi, jatkuvaa kehittämistä sekä syrjinnän kokemuksia koskevan tuoreen tutkimustiedon hyödyntämistä.

Koulutuksen ja tietoisuuden lisäämisen osalta lausunnoissa mainittiin kehittämiskohteina muun muassa monimuotoisuus- ja inklusiivisuuskoulutukset, kielitietoisuuden ja digitaitojen lisääminen. Työelämän monimuotoisuuteen ja yhdenvertaisuuteen liittyvinä toimina lausunnoissa mainittiin muun muassa aktiiviset rekrytointikampanjat, anonyymien rekrytoinnin hyödyntäminen sekä ulkomailla hankitun korkeakoulutuksen merkityksen vahvistaminen.

Yhteistyön osalta lausunnoissa korostettiin muun muassa eri toimijoiden kuulemista ja tiivistä yhteistyötä maahanmuuttajajärjestöjen kanssa sekä vapaaehtoistoiminnan tukemista.

Toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikuttavuutta tulee arvioida ja seurata

Lausunnoissa ehdotetaan useita tapoja seurata toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia.

Säännöllisten arviointiraporttien laatimista toimenpiteiden edistymisestä ja vaikutuksista pidetään tärkeänä. Arvioinnissa tulisi hyödyntää sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa. Eri väestöryhmille kohdistetut kyselyt ja tutkimukset auttavat arvioimaan toimenpiteiden vaikutuksia ja tunnistamaan mahdollisia kehittämiskohteita. Lausunnoissa suositellaan ulkopuolisten arvioitsijoiden käyttöä. Ulkopuolinen näkökulma voi tuoda esiin uusia näkökulmia ja kehittämissuosituksia.

Lausunnoissa ehdotetaan myös seurantajärjestelmän luomista. Seurannalla kerättäisiin säännöllisesti tietoa toimenpiteiden toteutumisesta ja niiden vaikutuksista. Konkreettisten, mitattavien tavoitteiden asettaminen jokaiselle toimenpidekokonaisuudelle mahdollistaisi jatkuvan seurannan ja tarvittaessa nopean reagoinnin.

Sidosryhmätilaisuuksien, kuten vuosittaisten foorumien tai pyöreän pöydän keskustelujen järjestäminen tarjoaa eri sidosryhmille mahdollisuuden jakaa kokemuksiaan ja näkemyksiään toimenpiteiden toimivuudesta. Näissä tilaisuuksissa voidaan myös antaa palautetta ohjelman parantamiseksi. Vuoropuhelu on lausuntojen mukaan olennaista, jotta ohjelma pysyy relevanttina ja tehokkaana.

Lausunnoissa myös todetaan, että toimenpideohjelman päivittäminen ja muokkaaminen saadun palautteen ja seurantatiedon perusteella on tärkeää. Näin varmistetaan ohjelman pysyminen ajantasaisena sekä muuttuviin olosuhteisiin ja tarpeisiin vastaavana.

Lausuntoyhteenvedon laadinnan tukena on käytetty työkalua, joka hyödyntää OpenAI:n kielimalleja Azure OpenAI -palvelun välityksellä.